

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
В ОБРАЗОВАНИЕТО

ГОДИШЕН ДОКЛАД

ЗА 2020 г.

Съдържание

Обща информация.....	3
Дейности през 2020 г.....	5
Изследователски програми.....	5
Програма „Ефективност и ефикасност на образованието“	5
Програма „Качество на училищния живот“	9
Анализи.....	12
Обучения	13
Публичност	14
Финансова информация.....	14

Обща информация

Фондация „Институтът за изследвания в образованието“ е юридическо лице с нестопанска цел в обществена полза. Фондацията е регистрирана в Търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел на 18.02.2019 г.

Мисията на Института за изследвания в образованието е да подпомага развитието на модерна образователна система в България чрез провеждане на приложни изследвания и прилагане на изследователски подходи за изграждане на аналитичен капацитет в училищното образование.

Дейността на Института за изследвания в образованието е посветена на осигуряването на независими и качествени изследвания за подпомагане на ефективното функциониране на българската образователна система и за подобряване на качеството на образованието, включително:

- Осъществяване на независими изследвания и оценки на състоянието на образованието в България
- Осигуряване на аналитична подкрепа за провеждането на основани на доказателствата политики в сферата на образованието
- Разработване и прилагане на аналитични модели за оценка на ефективността и ефикасността на образованието
- Подпомагане на разработването и прилагането на образователни програми и проекти, насочени към подобряване на качеството на образованието
- Събиране, организиране, обработка и разпространение на статистически данни за образованието в България
- Осигуряване на методологична и аналитична подкрепа за мониторинг и оценка на ефективността на различни програми и проекти в сферата на образованието
- Осигуряване на аналитична подкрепа за въвеждането на устойчиви иновативни модели и практики за подобряване на качеството на образованието

- Подпомагане на развитието на силно училищно лидерство чрез трансфер на ноу-хау и изграждане на капацитет за планиране, разработване на механизми за оценка на постижения и въздействия, събиране и анализ на данни, използване на индикатори за преценка на ефективността на конкретни училищни практики и идентифициране на възможности за подобрене
- Подпомагане на публичния дебат по образователни теми

Институтът за изследвания в образованието се управлява и представлява от изпълнителния директор Асенка Христова.

Управителният съвет на ИИО е в състав (към декември 2020 г.):

Павлина Петрова

Доц. Екатерина Тошева

Добромир Живков

Симеон Предов

Радосвета Дракева

Екипът на ИИО се състои от специалисти с разнообразна експертиза в областта на образованието.

Асенка Христова (изпълнителен директор)

д-р Светла Петрова

доц. д-р Екатерина Тошева

Радосвета Дракева

Стоян Баев

Ели Стойкова

Асен Димитров

доц. д-р Ева Папазова

Дейности през 2020 г.

Втората година от дейността на Института за изследвания в образованието (ИИО) съвпадна със значителна промяна на средата за работа във връзка с пандемията от Ковид-19. Прекъсването на присъствения учебен процес във връзка с пандемията и високата степен на несигурност относно развитието и продължителността на здравната криза създаде непосредствени сериозни рискове за ефективното функциониране на образователната система. В тези условия ИИО продължи да изгражда солиден експертен капацитет и да доразвива своите изследователски програми. Наред с това ИИО разработи и осъществи напълно новаторски за България специализирани изследвания, които подпомогнаха Министерството на образованието и науката, училищата, учителите, родителите и други неправителствени организации в техните усилия да се справят с предизвикателствата, свързани с организирането и провеждането на обучение от разстояние в електронна среда.

Изследователски програми

Програма „Ефективност и ефикасност на образованието“

Дейностите по изследователската програма „Ефективност и ефикасност на образованието“ включват:

- Изготвяне на инструменти за оценка на образователната ефективност;
- Провеждане на тематични изследвания и анализи;
- Оценки на ефективността на образователни програми и проекти;
- Изготвяне на насоки към политиките;
- Създаване и поддържане на база данни за училищното образование в България.

През 2020 г. в рамките на програмата бяха реализирани следните изследователски проекти:

1. Оценка на въздействието на обучението от разстояние в електронна среда или други неприсъствени форми върху ефективността на училищното образование

Институтът за изследвания в образованието проведе първото за България целенасочено изследване „Оценка на въздействието на обучението от разстояние в електронна среда или други неприсъствени форми върху ефективността на училищното образование“ към края на учебната 2019/2020 година. Изследването беше реализирано по задание на Министерството на образованието и науката сред извадка от 135 училища от цялата страна, като в него участваха 4448 ученици от V до XII клас, 1885 учители и 5403 родители. Беше приложена специално разработена от екипа на ИИП методология за оценка на въздействието на обучението от разстояние в електронна среда, която позволи идентифициране и анализиране на факторите, влияещи върху ефективността на преподаването и ученето, и водещи до конкретни резултати (позитивни или негативни) за учениците, учителите и училищата. Идентифицирането на тези фактори и определянето на тяхното влияние създаде предпоставки за основано на данни разработване и прилагане на специфични мерки за по-бързото преодоляване на негативните ефекти от пандемията, за оптимизиране на преподаването и ученето, и не на последно място - за подпомагане за цялостно подобряване на ефективността и на качеството на образованието. Осъществено беше новаторско за България измерване на емоционална, поведенческа и когнитивна ангажираност и на самоефикасността на учителите при работа с технологии.

Резултатите от изследването намериха широк обществен и медиен отзвук и бяха използвани целенасочено за вземане на базирани на доказателства ключови решения за адаптиране на учебния процес в условията на криза, както и за насочване на допълнителна подкрепа за училищата. Те бяха използвани и при разработването на мерки по проект BG05M2OP001-5.001 „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, финансиран от Оперативна програма “Наука и образование за интелигентен растеж“, с които се цели осигуряване на непрекъснатост на образователния процес и приобщаващото образование в условията на кризи и противодействие на риска от отпадане в ситуация на обучение от разстояние.

[Докладът](#) е публично достъпен на интернет страницата на ИИО.

2. Създаване и валидиране на система от инструменти за диагностика и проучване на мотивацията, ангажираността и уменията за саморегулирано учене на учениците (в присъствена и онлайн учебна среда), както и на въздействието на онлайн обучението върху тях

Продължителният период на учене от разстояние в електронна среда направи по-видими недостатъците и неравенствата в образователната система и постави на изпитание способността на учениците, учителите и семействата да се адаптират към променените условия на преподаване и учене. По своеобразен начин кризата показва, че ефективността на учебния процес зависи до голяма степен от автономността на учениците и способността им за самостоятелно учене и самоконтрол или, с други думи – от уменията им за саморегулирано учене. Поради това в края на 2020 г. ИИО започна изпълнението на проект „Създаване и валидиране на система от инструменти за диагностика и проучване на мотивацията, ангажираността и уменията за саморегулирано учене на учениците (в присъствена и онлайн учебна среда), както и на въздействието на онлайн обучението върху тях“ с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България“.

Макар и относително нова изследователска област, саморегулираното учене предизвиква все по-голям интерес сред изследователите и образователните експерти. То се разбира като процес, който учениците сами развиват и управляват като: дефинират учебните цели; планират и прилагат подходящи стратегии за тяхното постигане; ефективно използват и управляват времето си; проявяват мотивация и ангажираност към учебния процес и ученето; наблюдават напредъка и коригират поведението си, когато е необходимо; правят самооценка на резултатите и използваните методи. Редица проучвания показват положителната връзка между уменията за саморегулиране, от една страна, и от друга – академичните постижения и оценката за самоефикасността както на по-малките ученици в начален етап, така и на учениците в средното училище

Целта на проекта е да подпомогне повишаването на ефективността на ученето и преподаването от разстояние в електронна среда и в смесени (присъствени и онлайн) форми на обучение чрез създаване, апробиране и валидиране на цялостна система от изцяло нови за България инструменти за диагностика на:

(1) Поведенческа, емоционална и когнитивна ангажираност на учениците с ученето;

(2) Уменията на учениците за саморегулирано учене в онлайн и присъствена среда;

(3) Мотивация на учителите за ефективно преподаване онлайн и в смесени форми.

Срокът на изпълнение на проекта е 12 месеца (до декември 2021 г.). Чрез него се осигурява набор от взаимнообвързани, надеждни, валидни и прецизни диагностични инструменти за аналитична подкрепа на комплексни мерки, насочени към преодоляване на предизвикателствата пред преподаването и ученето от разстояние в електронна среда или в смесени форми. Това създава предпоставки за подобряване на възможностите за предвиждане на академичното представяне на учениците при онлайн и смесено обучение, с което се обогатява и подобрява ключовата система за проследяване на напредъка и предоставяне на обратна връзка. Създават се условия за целенасочена работа за подкрепа и подобряване на ученето. Подобряват се възможностите на учителите ефективно да управляват виртуалната класна стая и да работят ученици с различни нива на мотивация, ангажираност и умения за саморегулирано учене. Подпомага се прилагането на гъвкави подходи и педагогически модели, които стимулират включването на учениците в учебния процес, поемането на отговорност за собственото им учене, когнитивното им ангажиране и активно участие в създаването на знание. Създават се възможности за целенасочено развитие на ключови умения за самостоятелно и саморегулирано учене онлайн. Създават се условия за вземането на информирани решения за прилагане на конкретни мерки за повишаване на ангажираността и мотивацията на ученици и учители за онлайн учене и преподаване и за проследяване на ефектите от тези мерки. Всичко това създава условия за по-пълноценно учене на учениците онлайн и за подобряване на образователните им резултати.

Програма „Качество на училищния живот“

Изследователската програма „Качество на училищния живот“ е част от цялостната дейност на ИИО, насочена към създаване на надежден инструментариум за оценка на качеството на училищното образование в България.

Качеството на училищния живот се определя като един от основните стълбове на ефективността на училищното образование, наред с подходите към преподаването и ученето и академичните постижения. То се припознава като ключова предпоставка за:

- формирането на мотивация за учене;
- възприемането на социалнозначимо поведение;
- формирането на модели на автономно поведение и самоуправление в учебна среда;
- изграждането на ползотворни взаимоотношения със съучениците и учителите;
- създаването на чувство за принадлежност към определена общност;
- създаването на идентичност и позитивни нагласи към успеха;
- поемането на отговорност и способност за вземане на самостоятелни решения;
- развитието на емпатия и уважение към многообразието (на мнения, гледни точки, култури и т.н.);
- ограничаване на девиантното поведение, свързано с различни прояви на тормоз и насилие.

Програмата е насочена към всички училища, за които развитието на позитивна училищна култура и създаването на сигурна, подкрепяща и приобщаваща среда е важна част от цялостния образователен процес.

През 2020 г. в рамките на програмата беше изпълнен следният изследователски проект:

- 1. Обратно в училище: възможности за подобряване на ефективността на политиките за повторно ангажиране и задържане в образователната система на отпаднали ученици**

Проектът „Обратно в училище: възможности за подобряване на ефективността на политиките за повторно ангажиране и задържане в образователната система на отпаднали ученици“ беше изпълнен в периода февруари- декември 2020 г. с финансовата подкрепа на Фонд „Активни Граждани България“, Схема за финансиране на малки инициативи на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014–2021 г. Целта на проекта е да предложи анализ на:

1/ влиянието на качеството на училищния живот върху мотивацията и нагласите на учениците, чувството им за свързаност и принадлежност към училището, емоционалната, поведенческата и когнитивната им ангажираност;

2/ способността на учителите ефективно да управляват класната стая и да работят в мултикултурна среда, с различни нива на подготовка и уязвимост на учениците

3/ възможности за повторно ангажиране и формати за задържане според потребностите на отделните ученици.

В рамките на проекта ИИО създаде иновативен и научнообоснован аналитичен модел за оценка на качеството на училищния живот и на капацитета на учителите за ефективно ангажиране на учениците и задържането им в училище. Валидира се композитна скала за измерване на качество на училищния живот, базирана на елементи от въпросниците на PISA, TIMSS и PIRLS. На базата на разработения модел бяха анализирани удовлетвореността (социален опит и благосъстояние) на учениците, мотивация и нагласи към успеха, тяхната ангажираност и чувство за принадлежност към училището - взаимоотношения (атмосфера в класната стая, взаимодействие учител-ученик и ученик-ученик) - възможност (възприемане за значимостта на работата в училище за личностна и професионална реализация). Наред с това беше осъществена и оценка на капацитета на българските учители да ангажират ефективно учениците с ученето и да допринасят за тяхното задържане в училище. Анализирани са способностите, нагласите и увереността на учителите ефективно да управляват класната стая, да прилагат стратегии за ангажиране на ученици с различни способности и образователни потребности и да подкрепят позитивното им социално и емоционално развитие.

Проектът придоби още по-голяма значимост в контекста на прекратяването на присъствения учебен процес във всички училища на 13 март 2020 г. и проведеното обучението от разстояние до края на учебната 2019/2020 година. Един от очакваните неблагоприятни ефекти от прекратяване на присъствения учебен е продължителен процес на дезангажиране и отпадане от училище. Поради нарастващата значимост на подобна аналитична подкрепа за преодоляване на последствията от пандемията от covid-19, се наложи преформатиране на първоначално предвидената методология, за да се застъпят по-широко елементите на качеството на училищния живот, които биха имали значим ефект върху повишаването на ангажираността на учениците. Проведени бяха консултации с училищни директори в различни региони в страната, за да се предложат по-адекватни насоки към политиките, отразяващи текущата ситуация и заплахите за образованието, произтичащи от пандемията от Ковид-19.

В края на проекта беше организиран и проведен уебинар за представяне на резултатите от изследванията и обсъждане на възможните политики и бъдещи интервенции, свързани с повишаването на качеството на училищния живот в българските училища като предпоставка за повишаване на ангажираността и образователните резултати, и превенция на отпадането. Специален гост на събитието беше министърът на образованието и науката Красимир Вълчев. Сред участниците бяха директори на училища, представители на МОН, работодателските организации и синдикати в сферата на образованието, Националния инспекторат по образованието, образователни експерти, представители на НПО, академичната общност и др.

В резултат на изпълнението на проекта са публикувани:

- 1/ Доклад [„Обратно в училище: качеството на училищния живот като предпоставка за ангажиране и превенция на отпадането“](#)
- 2/ Доклад [„Учителите и качеството на училищния живот“](#)
- 3/ [Насоки към политиките](#) за подобряване на качеството на училищния живот.

Създадени са бази данни (в spss формат), които могат да се допълват и проследяват в динамика.

Анализи

В допълнение към изследователската и аналитична дейност по посочените по-горе проекти в рамките на двете основни програми на ИИО, с доброволен труд на екипа бяха изготвени и публикувани следните аналитични доклади:

1. Мотивация и нагласи за четене на младите хора в България

Този анализ има за цел да опише профила на българския 15 – 16-годишен читател, като акцентира върху неговите нагласи и отношение към четенето. Той се основава на данните на PISA 2018, събрани посредством контекстуални въпросници, използвани в изследването наред с теста по четене. Анализира се отношението и навиците на учениците за четене, като се отчита спецификата на различни аспекти на четенето, включително разнообразието от материали за четене; времето, което учениците отделят за четене за удоволствие; използването на разнообразни стратегии за четене и т.н. Разглеждат се връзките между (а) средния резултат на учениците по четене и вътрешната мотивация за четене, (б) средния резултат на учениците по четене и времето, което те прекарват в четене за удоволствие, (г) средния резултат на учениците по четене и личното отношение към четенето, (д) средния резултат на учениците по четене и броя на книгите в дома на ученика. Анализират се различните стратегии за разбиране и осмисляне на информация, прилагани от българските ученици добавената стойност на тези стратегии към четивната грамотност на учениците.

Анализът беше изготвен в края на 2019 г. и публикуван през януари 2020 г. Впоследствие анализът беше използван от Министерството на образоването и науката за аргументиране на Национална програма "Осигуряване на съвременна образователна среда" за 2020/2021.

2. Могат ли българските деветокласници да управляват парите си?

Анализът се основава на резултатите от модул „Финансова грамотност“ на Програмата за международно оценяване на учениците – PISA 2018. Разглеждат се методологичните въпроси, свързани с дефинирането на финансовата грамотност на учениците и измерваните знания и умения. Анализират се резултатите на

българските ученици, включително в сравнителен план и се търси отговор на въпроса доколко включени са те във финансовата система.

3. Образование от разстояние: готовност на училищата и семействата за учене в онлайн среда

Този анализ беше осъществен непосредствено след преминаването към обучение от разстояние в електронна среда през март 2020 г. и предложи на българската общественост и образователни власти първоначални данни относно подготвеността на училищата и семействата за провеждане на учебен процес изцяло в онлайн среда.

4. Проблемно поведение и отхвърляне от връстниците при юноши в масова и приобщаваща образователна среда

С това изследване се проучват взаимоотношенията и проблемите в класната стая, свързани с приобщаването на юношите със СОП към групата на техните връстници. Анализират се проявите на проблемно поведение в класове, в които има ученици със СОП и в класове, в които няма такива ученици, от една страна, както и проявите на отхвърляне на юноши с обучителни затруднения от техните връстници, от друга.

Обучения

По договор с Института по философия и социология при БАН, Институтът за изследвания в образованието организира и проведе двудневен специализиран интерактивен онлайн семинар на тема „: SPSS за начинаещи – работа с файлове с данни от SHARE и основни статистически методи за анализ “ за учени, експерти, студенти и докторанти по проект към НПКНИ 2017-2023 г. – Консорциум SHARE ERIC Bulgaria за научната инфраструктура за „Изследване на здравето, застаряването и пенсионирането в Европа (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – SHARE).

Публичност

Всички аналитични доклади на ИИО, разработени през годината, са публикувани на интернет страницата на ИИО и широко отразени от редица медии. Много образователни организации публикуваха пълните текстове на докладите или препратки към тях на своите интернет страници.

Финансова информация

Бюджетът на ИИО се формира на проектна основа. През 2020 г. получените финансираня са на стойност 35 000 лв. Тази финансова подкрепа за дейността на ИИО е получена от:

- (1) Фонд „Активни Граждани България“, Схема за финансиране на малки инициативи на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014–2021 г.
- (2) Фондация „Америка за България“ по програма „Следващите 10 – в подкрепа на значими идеи през следващите десет години“.

Приходите от консултантска дейност за 2020 г. възлизат на 34 000 лв.

Печалбата от дейността възлиза на 9000 лв.